

A FONTS...

El rol del professorat a les aules on es practica l'aprenentatge cooperatiu

David Duran, Maite Oller

L'aprenentatge cooperatiu requereix un nou rol docent, tant pel que es refereix a la preparació de la classe com al desenvolupament de les activitats programades. Un rol distint del transmissiu, però no secundari. L'article se centra en l'actuació de l'ensenyant mentre l'alumnat coopera, a fi de mostrar la importància del rol transformatiu –que permet realitzar actuacions difícils de desenvolupar en l'ensenyament transmissiu– i les repercussions que té en l'aprenentatge, l'autonomia i el benestar docent.

▣ **PARAULES CLAU:** rol docent, aprenentatge entre iguals, aprenentatge cooperatiu, tutoria entre iguals, formació del professorat.

La mestra ofereix ajudes ajustades als equips

Quan el meu alumnat treballa autònomament en equip, me n'haig d'anar de la classe?

Malgrat que provenen de sistemes educatius fonamentats en l'aprenentatge individual i competitiu, des de fa temps, les reformes educatives –en tots els nivells i països– estan promovent la necessitat d'utilitzar l'aprenentatge cooperatiu com una estratègia d'ensenyament i aprenentatge basada en el paper actiu i central de l'estudiant.

El model transmissiu d'ensenyament (que suposava que l'alumnat solament podia aprendre del professorat, de qui rebia pas-

sivament el coneixement ja estructurat) ha anat deixant pas a models més innovadors, en els quals els nois i noies poden aprendre entre ells mitjançant l'organització del professorat, que passa a desenvolupar un nou rol.

El desenvolupament d'aquest nou rol constitueix un dels reptes principals als

Les reformes educatives –en tots els nivells i països– estan promovent la necessitat d'utilitzar l'aprenentatge cooperatiu

quals s'enfronta la introducció sostinguda de l'aprenentatge cooperatiu a les aules i als centres (Sharan, 2010). Sabem que el paper del docent als escenaris cooperatius és essencial, atès que ha de transformar l'aula en una comunitat en la qual els nois i les noies no solament aprenguin gràcies al que ell imparteix, sinó també a les ajudes mútues que es proporcionin els estudiants entre si. Disposem de treballs inicials que indiquen la rellevància d'aquest rol transformatiu i que el caracteritzen teòricament (Kaendler i altres, 2015), però, en canvi, en coneixem poc sobre quines són les actuacions concretes i pràctiques que se'n desprenen i quina formació específica requereix el professorat per poder-les desenvolupar.

Aquest desconeixement ha portat sovint a sostenir que, quan l'alumnat està treballant en equip, el paper de l'ensenyant passa a un segon pla. O fins i tot a afirmar que, un cop perduda la funció transmissiva, el paper del docent és redundant a l'aula.

Del rol transmissiu al nou rol transformatiu

Amb l'objectiu –entre d'altres– de conèixer amb més precisió aquest rol transformatiu, hem desenvolupat una investigació¹ en la qual s'ha observat l'actuació de deu professors en classes on es practica el treball cooperatiu.

Aquests professors formaven part de la xarxa d'escoles que portaven a la pràctica el programa «Llegim en parella» (Duran i altres, 2011), basat en la tutoria entre iguals, un mètode d'aprenentatge cooperatiu. En aquesta xarxa, el professorat, agrupat en parelles, rep la formació i el seguiment que necessita per portar a terme aquest programa.

La tutoria entre iguals organitza els estudiants en parelles, en les quals un alumne desenvolupa el rol de tutor i aprèn ensenyant al seu company o companya tutorat, qui, al seu torn, aprèn de l'ajut ajustat que rep (Topping, Duran i Van Keer, 2016). La interacció entre els membres de la parella és altament estructurada al començament i, de manera progressiva, se'n transfereix l'ajustament a la pròpia parella.

Per conèixer aquesta estructura (que es distribueix en activitats prèvies a la lectura, lectura en veu alta i resolució tutorial d'activitats de comprensió), els estudiants reben una formació prèvia abans de treballar en les sessions de tutoria entre iguals.

D'entre totes aquestes sessions, vint –dues per a cadascun dels deu professors participants– van ser enregistrades en vídeo, amb la finalitat de conèixer els comportaments docents en una aula en la qual els estudiants treballaven de manera cooperativa.

La majoria de les actuacions docents tenen lloc mentre les parelles d'alumnes treballen autònomament

L'anàlisi de les actuacions es va dur a terme a través d'un sistema de categories *ad hoc*, amb validació entre jutges, d'acord amb tres unitats d'anàlisi: començament de la sessió, desenvolupament i tancament. Al seu torn, aquests segments es van desglossar en tres parts: dimensions, categories i subcategories.

A continuació, presentem una síntesi dels resultats principals referits a les actuacions docents, tant en termes de freqüència com de temps ocupat.

Observant l'actuació docent mentre els estudiants cooperen

Les actuacions de començament, al llarg dels minuts previs al treball autònom de les parelles, representen solament el 12,01% de la tasca total i amb prou feines el 20% de la sessió. En elles, el docent recorda l'estructura i el funcionament de l'activitat.

Les actuacions incloses en el desenvolupament són les que acumulen més freqüències (un 82,57%) i les que ocupen la major part de la sessió (un 70% del temps), la qual cosa constata que la majoria de les actuacions docents tenen lloc

A FONTS...

Experiències d'aula i de centre

Aprenentatge cooperatiu

A FONDS...

mentre les parelles d'alumnes treballen autònomament.

Les actuacions que presenten més freqüències se centren, en primer lloc, a oferir ajuts a les parelles sobre l'estructura de la interacció, especialment en relació amb el fet de corregir les accions de cada membre de la parella, d'acord amb el rol dut a terme (tutor o tutorat) i amb la intenció d'ajudar a gestionar el temps.

En segon lloc, es registra un nombre elevat d'intervencions referides a oferir suport ajustat davant la identificació de l'error o la demanda d'ajut. Per freqüències, les distintes bastimentades es poden ordenar, de més utilitzades a menys utilitzades, de la manera següent: mobilització de recursos propis de la parella perquè els alumnes responguin ells mateixos a la consulta rea-

La mestra es passeja per la classe i es posa a disposició dels equips

litzada; qüestionament a la parella per assegurar la comprensió; resposta directa o construïda (sens dubte, la manera menys eficaç de desenvolupar l'autonomia de les parelles), i guia de pensament a partir de preguntes o de pistes. A la imatge que encapçala l'article, la mestra ofereix ajudes ajustades als equips.

En tercer lloc, les actuacions destacades s'emmarquen en la dimensió d'*escolta activa*, amb la finalitat de descobrir els recursos i les estratègies utilitzats per l'alumnat i d'estimular el diàleg per arribar a la construcció conjunta de coneixement. El professor es passeja per l'aula i va seleccionant parelles que escolta i en les quals intervé.

En darrer lloc, la categoria que acumula més actuacions és la referida a les respostes immediates, és a dir, dintre del minut següent en què es realitza la petició d'ajut. Poder oferir ajuda immediata a les peticions de l'alumnat té, sense cap mena de dubte, una repercussió directa, tant en el benestar docent com en el suport a l'aprenentatge.

La unitat de tancament recull únicament el 4,40% de les actuacions i el 9,21% del temps que dura la sessió. La freqüència més elevada consisteix en reflexions orals, durant les quals es treuen conclusions (funcionament de la sessió, rols, responsabilitats, etc.), amb la intervenció de l'alumnat, i es donen consells per a la sessió següent.

En l'anàlisi exhaustiva de les actuacions docents, que lamentablement no podem presentar completa aquí, hi destaquen algunes actuacions que, segons el parer de la teoria, haurien de ser més freqüents. Situades totes en el desenvolupament de la sessió, es refereixen a la necessitat d'oferir ajuts ajustats per part del professorat dedicats a l'ensenyament explícit d'habilitats socials per a la cooperació i l'observació sistemàtiques amb registre, com a forma d'avaluació contínua dels progressos de les parelles.

L'imprescindible rol docent a l'aula cooperativa

Si bé ens hem centrat en el paper docent quan l'aula ja està organitzada cooperativament i l'alumnat treballa en equips –en aquest cas, en parelles, autònomament–, és obvi que el rol de l'ensenyant comença en les actuacions preactives (preparadores de la cooperació), dissenyant la interacció entre els membres de l'equip. Sense aquesta estructuració de la interacció, a través de l'ús ajustat de mètodes d'aprenentatge cooperatiu, la cooperació no emergiria.

Centrats en l'actuació de l'ensenyant mentre l'alumnat coopera, els resultats presentats mostren com el rol docent es modifica profundament. Les actuacions transmissives, adreçades a tota la classe, es limiten a les fases de començament i tancament de la sessió (un terç del total) i són reemplaçades

Els equips treballen de manera autònoma i la mestra n'observa un

per actuacions que difícilment es desenvolupen en l'organització tradicional de l'aula. Així, el professorat observat, format per aplicar la tutoria entre iguals, principalment:

- > Es passeja i escolta les interaccions entre les parelles i hi intervé quan cal, ajudant-se d'instruments d'observació del nivell d'autonomia, de la qualitat de treball o de les necessitats de formació.
- > Brinda suport a l'estructura de la sessió, sobretot en relació amb el fet de corregir les actuacions derivades del rol que desenvolupa.
- > Ofereix ajuts ajustats, amb un nivell de bastimentada diferent i poca resposta directa o enterament construïda, tot mobilitzant els recursos de la pròpia parella.

- > Respon amb atenció immediata (dintre del minut) en referència a les sol·licituds d'ajut de les parelles.

D'aquestes actuacions, se'n desprèn un rol docent més proper a un guia que cedeix el protagonisme de l'ensenyament i l'aprenentatge a l'alumnat, que li ofereix eines a través del diàleg perquè resolgui els dubtes que li vagin sorgint i que hi comparteix la funció d'ensenyar –tradicionalment monopolitzada pel professor–, perquè aprengui tot ensenyant la matèria als seus companys i companyes (Duran, 2014).

Aquest nou rol transformatiu –que converteix l'aula en una comunitat en la qual els estudiants no solament aprenen mercès a l'ajut que els ofereix el professor, sinó

també al suport mutu que es proporcionen sota l'organització i el suport de l'ensenyant– encara es podria completar i millorar. Per fer-ho, seria convenient incloure-hi algunes actuacions docents assenyalades que hi han tingut poca freqüència i reconèixer les competències professionals per dur-les a terme en la formació del professorat. ■

NOTA

1. Projecte ARMIF (Programa de Millora a la Innovació en la Formació de Mestres, 2014): *Descobrint el rol docent en la societat del coneixement* (<http://grupsderecerca.uab.cat/grai/es/node/3873>).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- DURAN, D. (2014): *Aprenseñar. Evidencias e implicaciones educativas de aprender enseñando*. Madrid. Narcea.
- DURAN, D. (coord.) i altres (2011): *Leemos en pareja: Un programa de tutoría entre iguales, con implicación familiar, para la mejora de la competencia lectora*. Barcelona. Horsori.
- KAENDLER, C. i altres (2015): «Teacher Competences for the Implementation of Collaborative Learning in the Classroom: A Framework and Research Review». *Educational Psychology Review*, núm. 27, p. 505-536.
- SHARAN, Y. (2010): «Cooperative Learning for Academic and Social gains: valued pedagogy, problematic practice». *European Journal of Education*, vol. 45(2), p. 300-313.
- TOPPING, K.; DURAN, D.; VAN KEER, H. (2015): *Using peer tutoring to improve reading skills: A practical guide for teachers*. Londres. Routledge.

A FONTS...

Experiències d'aula i de centre

Aprenentatge cooperatiu

HEM PARLAT DE:

- Aprenentatge cooperatiu.
- Rols del professorat.

AUTORIA

David Duran

Universitat Autònoma de Barcelona
david.duran@uab.cat

Maite Oller

Departament d'Ensenyament.
Generalitat de Catalunya
molle2@xtec.cat

Aquest article fou sol·licitat per GUIX. ELEMENTS D'ACCIÓ EDUCATIVA el mes de novembre de 2016 i acceptat el mes de març de 2017 per ser-hi publicat.